

О. В. Яковенко

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ ЗМІЦНЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено питання забезпечення продовольчої безпеки України у працях вітчизняних науковців. Встановлено відсутність наукових праць, які б встановлювали взаємозв'язок між процесом забезпечення продовольчої безпеки та станом забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. Розроблено механізм зміцнення продовольчої безпеки України шляхом кредитування сільськогосподарських підприємств. Систематизовано основні елементи запропонованого механізму. Витлумачено поняття «механізм зміцнення продовольчої безпеки України шляхом кредитування сільськогосподарських підприємств». Визначено мету, завдання, об'єкти, суб'єкти та принципи функціонування запропонованого механізму. Встановлено основні загрози, які впливають на продовольчу безпеку держави. Надано пропозиції щодо удосконалення методичного підходу до оцінювання стану продовольчої безпеки. Запропоновано основні напрями удосконалення стратегії кредитування сільськогосподарських підприємств у контексті забезпечення продовольчої безпеки України.

Ключові слова: продовольча безпека, механізм, кредитування, сільськогосподарське підприємство, оцінювання, загрози, стратегія.

Актуальність проблеми (постановка проблеми) та її зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. Проблема забезпечення людства продовольством правомірно посідає одне з чільних місць в ієрархії глобальних проблем. Продовольча безпека країн є неодмінною умовою і гарантією збереження її суверенітету й незалежності, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, формування високих рівня та якості життя населення, відтворення людського капіталу.

Національна або державна продовольча безпека являє собою безперервний процес забезпечення потреб населення країни продовольчими ресурсами, що досягається за рахунок наявної агропродовольчої політики та ефективного механізму її реалізації.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми продовольчої безпеки, а також загроз присвячено велику кількість праць таких зарубіжних та вітчизняних науковців, як: О. А. Богданович [1], Р. П. Мудрак [2], В. В. Немченко [3], О. В. Пабат [4], Б. Й. Пасхавер [5], П. Г. Саблук [6–7], І. В. Федулова [8], О. М. Шпичак, О. В. Шубравська, В. Юрчишин та ін.

Віддаючи належне авторам наукових доробків, результати яких сприяли процесу становлення економічної безпеки держави як науки, слід зазначити, що, на жаль, питання зміцнення продовольчої безпеки України шляхом кредитування сільськогосподарських підприємств вивчено недостатньо глибоко. Вирішення зазначеної проблеми можливе за умови розробки механізму зміцнення продовольчої безпеки України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є розробка механізму зміцнення продовольчої безпеки України шляхом кредитування сільськогосподарських підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження з науковим авторським обґрунтуванням отриманих результатів. Механізм зміцнення продовольчої безпеки України, на нашу думку, повинен урахувати такі складові: мету й завдання функціонування; принципи функціонування механізму; встановлення основних загроз, які впливають на продовольчу безпеку держави; методичний підхід до оцінювання стану продовольчої безпеки; стратегію кредитування сільськогосподарських підприємств у контексті забезпечення продовольчої безпеки України; заходи щодо кредитування сільськогосподарських підприємств як інструменту забезпечення продовольчої безпеки України.

Взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин, що становлять систему продовольчої безпеки, як єдиного цілого розглянемо на рис. 1.

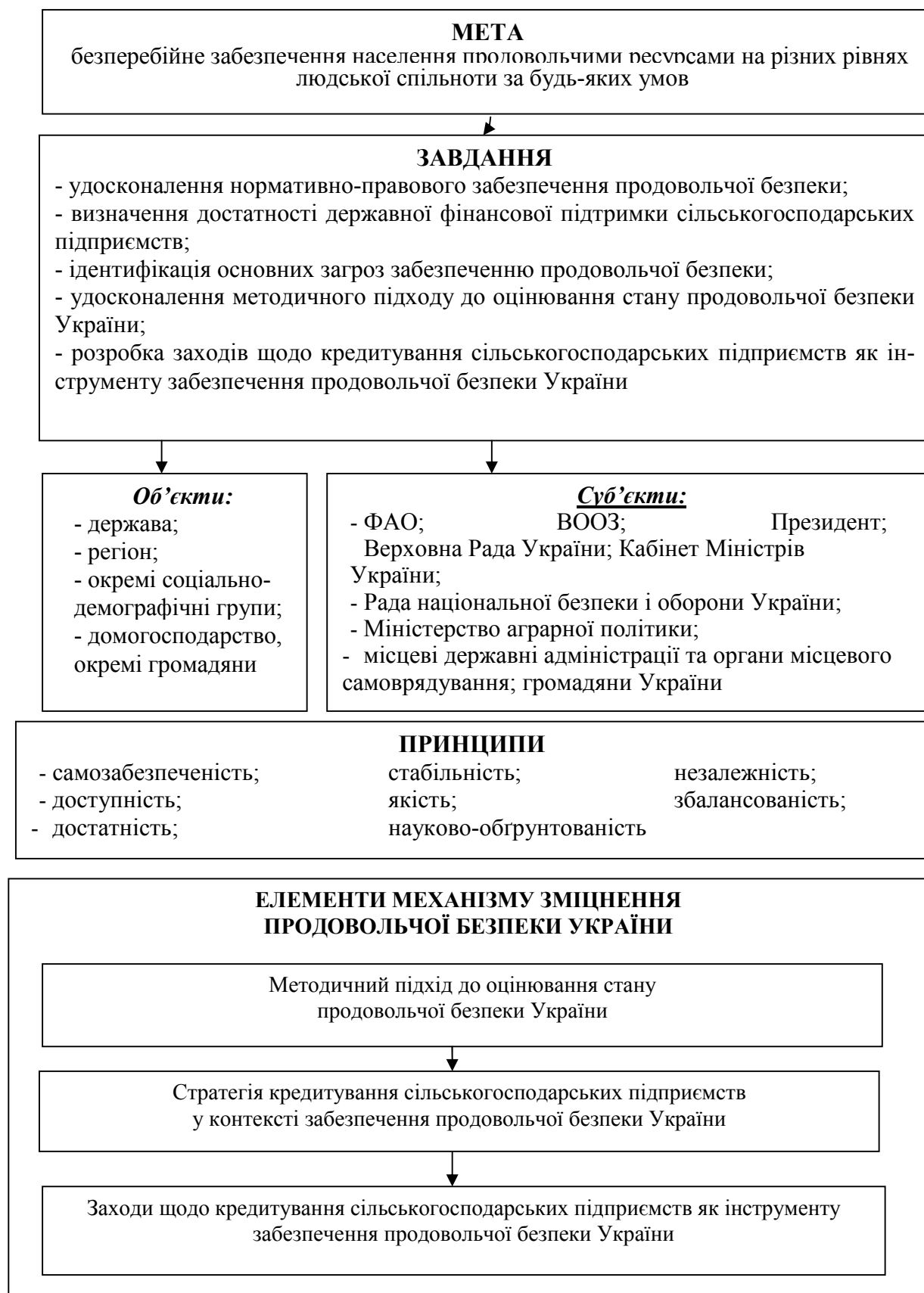

Рис. 1. Основні складові механізму зміцнення продовольчої безпеки України

Джерело: авторська розробка.

Вважаємо за необхідне витлумачити саме поняття «механізм зміцнення продовольчої безпеки шляхом кредитування сільськогосподарських підприємств», під яким пропонуємо розуміти сукупність заходів щодо надання найкращих умов кредитування сільськогосподарським підприємствам, що сприятиме вирощенню ними рослинної та/або тваринної продукції високої якості, а також її реалізації на внутрішньому ринку України задля задоволення потреб населення.

Пропонуємо вважати основною метою механізму зміцнення продовольчої безпеки України безперервне забезпечення населення продовольчими ресурсами на різних рівнях людської спільноти за будь-яких умов.

Для виконання мети необхідно виконати такі завдання:

- удосконалення нормативно-правового забезпечення продовольчої безпеки;
- визначення достатності державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств;
- ідентифікація основних загроз забезпеченню продовольчої безпеки;
- удосконалення методичного підходу до оцінювання стану продовольчої безпеки України;
- розробка заходів щодо кредитування сільськогосподарських підприємств як інструменту забезпечення продовольчої безпеки України.

Об'єктами механізму зміцнення продовольчої безпеки України виступають держава; регіон; окремі соціально-демографічні групи; домогосподарство, окремі громадяни.

Суб'єктами виступають особи, які його забезпечують, а саме: ФАО; ВООЗ; Президент; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; Міністерство аграрної політики; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; громадяни України.

Повноцінна система продовольчої безпеки повинна базуватися на принципах:

- самозабезпеченості – здатність держави (регіону) за рахунок власних виробничих потужностей забезпечити продовольчі потреби більшої частини населення відповідної територіально-адміністративної одиниці;
- стабільності – підтримання безпечного рівня перехідних запасів продовольства, що залишаються з року в рік на зберіганні в державі;
- незалежності – відсутність залежності від імпортних продовольчих поставок (не більше 30 %);
- доступності – забезпечення доступності кожної людини до продовольчих ресурсів у кількості, якості та асортименті, що відповідають науково-обґрунтованим нормам споживання;
- якості – досягнення збалансованого і повноцінного рівня харчування населення за рахунок споживання високоякісних та екологічно безпечних продуктів харчування;
- збалансованості – споживання високоякісних продуктів харчування в достатній для ведення активного й здорового життя кількості з відповідним вмістом макро- та мікроелементів для раціонального харчування;
- достатності – визначається доступом до продовольчих ресурсів усіх верств населення за рахунок наявного платоспроможного попиту.

Проведений моніторинг загроз, що впливають на продовольчу безпеку України, сприяв удосконаленню методичного підходу до оцінювання продовольчої безпеки України шляхом поділу показників на стратегічні (дають можливість проаналізувати продовольчу безпеку в перспективі) і тактичні (дають змогу оцінити продовольчу безпеку за минулий період) [11].

Враховуючи те, що продовольча безпека забезпечує реалізацію життєво важливих інтересів населення, суспільства і держави та справляє безпосередній вплив на забезпечення національної безпеки, державна агропродовольча політика потребує вдосконалення в напрямі підпорядкування інтересам людини, упровадження соціально орієнтованої економіки, забезпечення економічної свободи громадян та високої продуктивності праці. На всіх рівнях державного управління необхідно активніше піклуватися про продовольчу безпеку громадян, сприяти чесній конкуренції, адекватно реагувати на небезпеки та загрози в цій сфері.

Державна продовольча політика має базуватися на національних пріоритетах, враховувати необхідність інтеграції України до світового економічного простору та здійснюватися за напрямками: митна політика; фінансово-кредитна політика; цінова політика; структурна політика; науково-технічна політика; соціальна політика, а також контроль за якістю та безпекою продовольства, крім того, адаптація українського законодавства до міжнародних норм.

Розроблення та реалізація комплексу митно-тарифних заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері імпорту продовольчих товарів повинна стати однією з найважливіших функцій

держави щодо забезпечення продовольчої безпеки країни. Вжиті заходи дадуть можливість забезпечити захист економічних інтересів національних виробників.

З огляду на той факт, що Україна все ще практикує протекціоністську митну політику, що характеризується високим рівнем мита і низьким рівнем використання нетарифних методів регулювання імпорту продовольчих товарів, пріоритетним напрямом має стати захист внутрішнього продовольчого ринку й економічних інтересів вітчизняних виробників митно-тарифними методами регулювання. Визначаючи основні напрями забезпечення продовольчої безпеки України та враховуючи, з огляду на сформовану специфіку реалізованої в країні економічної й митної політики, наявну залежність від імпорту продовольства, головним напрямом забезпечення продовольчої безпеки необхідно вибрати більш активне використання такого інструменту тарифного регулювання імпорту продовольчих товарів, як митний тариф, і створити умови для підвищення ефективності його функціонування [7].

Для забезпечення продовольчої безпеки України необхідно посилити державне регулювання та підвищити його ефективність у сфері зовнішньої торгівлі за такими напрямами:

- захист внутрішнього продовольчого ринку й економічних інтересів вітчизняних сільгоспвиробників митно-тарифними і нетарифними методами регулювання;
- раціоналізація структури імпорту-експорту з дотриманням балансу економічних інтересів країни, підприємств АПК й населення;
- перетворення імпортного мита на джерело суто цільового, адресного фінансування підтримки вітчизняного виробника сільськогосподарської продукції;
- створення гнучкої системи регулювання імпорту сільськогосподарської продукції та продуктів її перероблення з метою забезпечення рівних умов конкуренції за продуктами, внутрішні ціни на які за обмінного курсу, що склався, зіставні зі світовими, і захисту за продуктами, внутрішні ціни на які вищі за світові.

З метою підвищення рівня продовольчої безпеки населення України, крім державної підтримки і стимулювання розвитку національного аграрно-продовольчого сектора і заходів щодо скорочення масштабів бідності, необхідно розробити і законодавчо закріпити механізми підвищення доступності продовольства, виходячи з невідкладних завдань поліпшення здоров'я нації, передбачаючи таке:

- розвивати інфраструктуру продовольчого ринку і забезпечувати її доступність для всіх товаровиробників аграрно-продовольчого сектора;
- не допускати встановлення міжобласних торговельних бар'єрів, зокрема при закупівлях сільськогосподарської сировини, продукції та продовольства для бюджетних організацій і установ, що поліпшить фізичну доступність продовольства для населення в різних областях України;
- максимально стимулювати перехід від виробництва «знеособленого» продовольства до випуску вітчизняних продовольчих товарів під торговельними марками, що підніме якість і підвищить конкурентоспроможність продукції вітчизняних товаровиробників;
- спростити процедури оцінювання якості та безпеки харчових продуктів, видачі дозволів на продаж молока, м'яса і продуктів їхнього перероблення на продовольчих ринках населених пунктів. Необхідно розробити чітку державну концепцію ціноутворення на продовольство, що забезпечувало б необхідну прибутковість сільськогосподарським товаровиробникам, високу рентабельність і доступність для населення тваринницької продукції.

В основі державного регулювання економічної доступності продуктів харчування в Україні лежить контроль за цінами на соціально значущі види продовольства. Базовим документом державної політики регулювання роздрібних «продуктових цін» є постанова Кабінету Міністрів України [10].

Гарантовані ціни на продукцію повинні забезпечувати умови для розширеного відтворення й базуватися на прогнозах платоспроможного попиту різних верств населення. Необхідно уважно переглянути фінансово-кредитну політику АПК. Бюджетні кошти, що виділяються, явно недостатні для ефективного функціонування продовольчого господарства, не забезпечують прибутковості сільськогосподарських товаровиробників на рівні розширеного відтворення, призвели майже до повного згорання розвитку соціально-побутової сфери на селі, відсутності науково-технічного прогресу у сфері аграрного виробництва, зберігання й перероблення сільськогосподарської продукції, різкого падіння продуктивності праці, скорочення посівних площ [2].

Лише обмеження рентабельності виробництва продовольства і контроль за рівнем торговельних націнок не підвищать рівень економічної доступності продуктів харчування для населення, а можуть і спричинити, навпаки, зменшення обсягу їхнього виробництва.

Стабільність постачання продуктів харчування залежить від розмірів та асортименту нагромадженого резерву продовольства. Держава повинна бути вкрай зацікавлена в постійному нагромадженні резервів і гарантувати сільгоспвиробникам, що вона в будь-який час буде закуповувати їхню продукцію відповідної якості. Така гарантія прийняття продукції зміцнить упевненість сільськогосподарських товаровиробників і захистить їх від банкрутства, спонукатиме розвивати своє господарство, що, кінець кінцем, і приведе до стабілізації ринку.

У забезпеченні стабільного доступу до продовольства важлива роль має відводитися державному регулюванню попиту на товари продовольчого ринку, перш за все, підтримці пропозиції, цін і доходів виробників. Проте разом із політикою підтримки пропозиції особливу увагу в умовах ринкових відносин, особливо на стадіях їхнього становлення, держава повинна приділяти підтримці попиту для стабілізації й підвищення доходів мільйонів споживачів. Величина реального платоспроможного попиту визначається кількістю тих чи інших товарів, яку покупці можуть купити за тих цін, що склалися, і за наявних грошових доходів. Розмір пропозиції – це кількість товарів, що є у продажу за даної ціни або може бути надана до продажу [7].

Найважливішим інструментом продовольчого забезпечення є ринок, який через систему ціноутворення, попиту-пропозиції впливає на формування необхідних запасів і рівня споживання. Проте спостерігаються значні розбіжності в структурі й нормах споживання залежно від соціальної належності та рівня доходу населення. Про продовольчу незалежність держави можна говорити лише в тому випадку, якщо її населення забезпечується вітчизняними продуктами в обсязі, не меншому 80-85 % [9].

Загалом, завдання стосовно забезпечення стабільного доступу до продовольства мають складатися з трьох компонентів: наповнення ринку, якості продовольства та цін на нього.

З погляду аграрної політики держави, метою якої є забезпечення постійного доступу громадян до достатньої кількості продуктів харчування, ця політика повинна ґрунтуватися на таких принципах:

- 1) наявність продовольства;
- 2) стабільність забезпечення продовольством;
- 3) ефективність використання продовольчої сировини;
- 4) доступність продовольства.

Забезпечення стабільного доступу до продуктів харчування передбачає вирішення проблем організації сільськогосподарського виробництва та відповідного перероблення, його технічної оснащеності, наявності транспортних магістралей і доступних цін транспортування, наявності певної нормативно-законодавчої бази, що визначає необхідну державну участь.

Аналіз стану забезпечення населення країни продовольством свідчить, що вирішення цієї проблеми неможливе без розроблення й упровадження державної концепції та програми забезпечення національної продовольчої безпеки і відновлення агропромислового виробництва, що ґрунтуються на принципах соціально орієнтованої та державно регульованої продовольчої політики й економічної політики в цілому. Головною стратегічною метою продовольчої політики до 2030 р. має стати досягнення споживання основних продуктів харчування населенням України на рівні 1990 р. з подальшим покращенням його структури та підвищенням якості продукції вітчизняного виробництва.

Основними напрямками реалізації зазначених цілей з урахуванням умов перехідного періоду є:

- підвищення життєвого рівня та стимулювання платоспроможного попиту населення на продовольство, формування гарантованого державного попиту на важливі види сільськогосподарської продукції й сировини шляхом недопущення заборгованостей з виплати заробітної плати, стипендій, пенсій та соціальних допомог;
- комплексне реформування системи оподаткування, соціальних гарантій та підтримки малозабезпечених; приведення системи оплати працівників бюджетної сфери у відповідність до динаміки обсягів прожиткового мінімуму;
- реформування власного агропромислового виробництва, ліквідація наслідків системної виробничо-фінансової кризи в цій сфері, збільшення обсягів виробництва агропромислової продукції шляхом створення ринкового економічного середовища;
- формування відповідного економічного механізму та системи регулювання внутрішньо- та зовнішньогалузевих відносин;
- ефективне використання наявного ресурсного потенціалу АПК згідно з потребами забезпечення продовольчої безпеки держави; регулювання основних товарних ринків;
- регулювання зовнішньоекономічної діяльності відповідно до стану і завдань розвитку вітчизняного виробництва продукції агропромислового комплексу шляхом раціоналізації експорту завдяки

розширенню вивезення продукції глибокого перероблення сільськогосподарської сировини, лікеро-горілчанних виробів і безалкогольних напоїв та значного скорочення імпорту продукції, спеціалізації вітчизняного АПК на основі запровадження елементів протекціоністської політики;

- удосконалення земельних відносин та формування цивілізованого ринку землі шляхом створення відповідної нормативно-законодавчої бази в агропромисловому комплексі шляхом запровадження податкових пільг учасникам інвестиційного процесу та збільшення обсягів централізованих капіталовкладень як інструменту державної структурної політики у сфері АПК;

- стимулювання розвитку науково-технічного прогресу, упровадження високих технологій в агропромислове виробництво шляхом підвищення ефективності використання наявного науково-технічного потенціалу АПК;

- відновлення фінансування аграрної науки з державного бюджету до необхідних рівнів;

- вирішення питання формування механізму економічного стимулювання упровадження новітніх технологій та науково-технічних розробок;

- надання продовольчому комплексу пріоритетного розвитку на основі досягнень науки і техніки;

- розвиток системи державного регулювання якості та безпечності харчових продуктів на основі комплексного підходу до контролю, оцінювання та регламентації якості продуктів харчування на всіх етапах їх виробництва, перероблення, зберігання і транспортування; удосконалення нормативної бази з цього питання і державної системи стандартизації, регулювання цін на сировину та кінцеву продукцію відповідно до якості товару.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Досліджено питання забезпечення продовольчої безпеки України у працях вітчизняних науковців, а також виявлено відсутність наукових праць, які б встановлювали взаємозв'язок між процесом забезпечення продовольчої безпеки та станом забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств.

2. Розроблено механізм зміцнення продовольчої безпеки України шляхом кредитування сільськогосподарських підприємств та систематизовано його основні елементи. Визначено мету, завдання, об'єкти, суб'єкти та принципи функціонування запропонованого механізму.

3. Надано пропозиції щодо удосконалення методичного підходу до оцінювання стану продовольчої безпеки. Запропоновано основні напрями удосконалення стратегії кредитування сільськогосподарських підприємств у контексті забезпечення продовольчої безпеки України. Представлено заходи щодо кредитування сільськогосподарських підприємств як інструменту забезпечення продовольчої безпеки України.

Список використаної літератури

1. Богданович О. А. Актуальність питання продовольчої безпеки. URL: http://www.khntusg.com.ua/fQes/sbormk/vestmk_127/10.pdf
2. Мудрак Р. П. Структурні диспропорції національної економіки та продовольче забезпечення населення. *Економіка АПК*. 2009. № 9. С. 50–55.
3. Немченко В. В., Немченко А. В. Продовольча безпека: макро- та мікроекономічні аспекти. *Економіка харчової промисловості*. 2013. № 2. С. 16–18.
4. Пабат О. В. Продовольча безпека як складова економічної безпеки держави. *Економіка АПК*. 2010. № 12. С. 86–90.
5. Пасхавер Б. Й. Сучасний стан продовольчої безпеки. *Економіка АПК*. 2014. № 4. С. 5–12.
6. Саблук П. Т. Основні положення нової економічної парадигми національної продовольчої безпеки України в XXI ст. *Економіка України*. 2002. № 5 (478). С. 54–61.
7. Саблук П. Г. та ін. Глобалізація і продовольство: монографія. Київ: ННУ ІАЕ, 2008. 146 с.
8. Продовольча безпека: сутність, стан та особливості забезпечення: монографія / керівник авт. кол. проф. І. В. Федулова. Київ: Кондор-Видавництво, 2013. 468 с.
9. The state of food security and nutrition in the world 2017. URL: <http://www.fao.org/faostat/en>
10. Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів): постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. №1548 в редакції від 01.07.2017 р., підстава 394-2017-п. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1548-96-%D0%BF>
11. Яковенко О. В., Черевко О. В. Основні фактори впливу на продовольчу безпеку регіону як основу національної безпеки. *Економіка та держава*. 2016. № 12. С. 68–72.

References

1. Bogdanovich, O. A. The urgency of food security issue. URL: http://www.khntusg.com.ua/fQes/sbormk/vestmk_127/10.pdf
2. Mudrak, R. P. (2009) Structural imbalances of national economy and food provision of the population. *Ekonomika APK*, No. 9, pp. 50–55.
3. Nemchenko, V. V., Nemchenko, A. V. (2013) Food safety: macro-and microeconomic aspects. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, No. 2, pp. 16–18.
4. Pabat, O. V. (2010) Food safety as a component of economic security of the state. *Ekonomika APK*, No. 12, pp. 86–90.
5. Paskhaver, B. J. (2014) Current state of food safety. *Ekonomika APK*, No. 4, pp. 5–12.
6. Sabluk, P. T. (2002) Key provisions of new economic paradigm of national food security of Ukraine in the XXI century. *Ekonomika Ukrayiny*, No. 5 (478), pp. 54–61.
7. Sabluk, P. G. et al. (2008) Globalization and food: monograph. Kyiv: NNU IAE, 146 p.
8. Fedulova, I. et al. (2013) Food security: essence, condition and security features: monograph. Kyiv: Kondor-Vydavnytstvo, 468 p.
9. The state of food security and nutrition in the world 2017. URL: <http://www.fao.org/faostat/en>
10. On the establishment of powers of executive authorities and executive bodies of city councils for the regulation of prices (tariffs): the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 25, 1996, No. 1548 as amended on 01.07.2017, basis 394-2017-p. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1548-96-%D0%BF>
11. Yakovenko, O. V. Cherevko, O. V. (2016) The main factors influencing the food security of the region as a basis for national security. *Ekonomika ta derzhava*, No. 12, pp. 68–72.

A. V. Yakovenko

DEVELOPMENT OF A MECHANISM FOR STRENGTHENING OF UKRAINE'S FOOD SECURITY THROUGH FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The problem of providing humanity with food lawfully holds one of the leading places in the hierarchy of global problems. Food security of the countries is an indispensable condition and a guarantee of preservation of its sovereignty and independence, ensuring of sustainable social and economic development, formation of high standards and quality of life of the population, reproduction of human capital.

National or state food security is an uninterrupted process for meeting the needs of the population of the country through food supplies, which is achieved through existing agri-food policies and an effective mechanism for its implementation. Paying tribute to the authors of scientific works, the results of which have contributed to the process of establishing the economic security of the state as a science, it should be noted that, unfortunately, the issue of strengthening Ukraine's food security through lending to agricultural enterprises has not been studied sufficiently deeply. The solution of this problem is possible provided that a mechanism for strengthening Ukraine's food security is developed.

The aim of the study is to develop a mechanism for strengthening Ukraine's food security through lending to agricultural enterprises.

A mechanism for strengthening Ukraine's food security through lending to agricultural enterprises has been developed. The main elements of the proposed mechanism are systematized. The term "mechanism of strengthening food security of Ukraine through lending to agricultural enterprises" is interpreted. The purpose, tasks, objects, subjects and principles of functioning of the proposed mechanism are defined. The main threats that affect the food security of the state are identified. Proposals for improving the methodological approach to food safety assessment are presented. The main directions of improvement of lending strategy of agricultural enterprises in the context of ensuring food security of Ukraine are offered.

Keywords: *food safety, mechanism, lending, agricultural enterprise, evaluation, threats, strategy.*